

slovenskega jezika, o Jožetu Toporišču pa zapiše, da bi ga danes ponovno potrebovali, da bi nam jasno in odločno povedal, kam vodi odpad od jezika. Škofa Jožefa Smeja predstavi kot zgled ljubezni do maternega jezika, ki je človeku vtan ž pod materinim srcem.

V poglavjih *Iz življenja in dela Martine Orožen* ter *Življenje in delo Zinke Zorko* Jesenšek podrobno opiše življenjski, študijski in raziskovalni poti obeh jezikoslovc, ki sta mu bili vzor in sta v njem s svojo življenjsko močjo in ustvarjalnostjo pustili neizbrisni pečat.

Poglavje *Toporišičeva jezikovna dediščina* prinaša nepredstavljivo dokumentirano jezikoslovno bogastvo (veliko pa je še nezavedenega). »Toporišičevo delo je vrhunec slovenistike zadnje tretjine 20. in začetka 21. stoletja tako po obsegu kot kakovosti« (Jesenšek, str. 277). Zagotovo bo njegovo bogato delo predmet temeljitih raziskav in ocen tudi v prihodnje, še posebej na Toporišičevih dnevih in drugih podobnih srečanjih.

In zagotovo bi Toporišiča potrebovali tudi danes, v času nezavidljivega položaja slovenščine kot učnega jezika na slovenskih univerzah, da bi tistim, ki si pod krinko internacionalizacije prizadevajo izpodriniti slovenski jezik s tujim, tokrat z angleščino, odločno povedal: »Vsak jezik ima svoj dom, in dom slovenščine je tukaj.«

Če bi se tega zavedali, bi bil novi Zakon o visokem šolstvu sprejet s predlagano korekcijo 15. člena, a se to, kot se je izkazalo 3. aprila 2025, ko je bil potrjen predlog in s tem sprejet Zakon o visokem šolstvu (zakon začne veljati v večini določb s 1. januarjem 2026), žal ni v celoti zgodilo. Minister

za visoko šolstvo, znanost in inovacije Igor Papič je na predstavitvi sicer poudaril, da se bodo študijski programi na visokošolskih zavodih še naprej izvajali v slovenskem jeziku. Upam, da se ne bo uresničila velika jezikovna zmota, na katero je v monografiji *Imenitnost slovenskega jezika* opozoril Jesenšek. To bi se zgodilo, če bi dovolili, da angleščina izrine slovenski jezik iz slovenskih fakultet.

Naj se slovenski človek še naprej izobražuje v slovenskem jeziku in s knjigami, ki so napisane v slovenščini!

Polonca Šek,

Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru,
polonca.sek@um.si

Ferenc GREGOR, 2023: *A szlovák nyelv magyar elemei*. Budapest: Kairosz Kiadó. 953 str.

Ob koncu leta 2023 je pri založbi Kairosz izšla velika monografija Ferenca Gregorja o madžarskih prvinah v slovaškem jeziku. Ferenc Gregor (1926–2008) je bil dolgoletni profesor za slovaški jezik na Oddelku za slovanško filologijo Filozofske fakultete Univerze Loránda Eötvösa v Budimpešti. Gregorjeva knjiga je izšla postumno. Urednik knjige in avtor predgovora je zaslužni profesor Univerze Loránda Eötvösa András Zoltán. Urednikova sodelavka je bila Gabriella Juhász, slovakistično vsebino knjige je uredila Mária Zsilák.

Knjiga je razdeljena na štiri večje dele, in sicer uvod, zgodovinske

okolščine, prilagajanje madžarizmov in slovar. Na začetku je Gregorjeva pripomba, v kateri omeni, da je rokopis pri založbi Akadémiai Kiadó dolga leta čakal na izid. Nato ga je avtor odnesel in shranil v predal z namenom, da se ga ne bo več niti dotaknil. Avtorjevi izjavi sledi predgovor urednika Andrása Zoltána, v katerem je kratko predstavljena Gregorjeva življenjska pot, usoda rokopisa in njegova pot do objave. V uvodnem poglavju so izpostavljeni rezultati dosedanjega raziskovanja madžarskih izposojenk v slovaškem jeziku. Sledijo avtorjeve opombe o zbiranju madžarizmov za to delo, ki je temeljilo predvsem na raziskovanju rokopisnega gradiva v knjižnicah in arhivih.

Kratkemu uvodu sledi poglavje o zgodovinskih okoliščinah in dejavnih, ki so vplivali na več kot tisočletne madžarsko-slovaške jezikovne stike. Ti so bili najintenzivnejši in najmočnejši ob madžarsko-slovaški etnični meji, in sicer na dvojezičnih območjih, kjer je bilo stikanje teh jezikov vsakodnevno in samoumevno, zato je največ madžarizmov v vsakodnevni besedju slovaškega pogovornega jezika. Gre za terminološke skupine družina (*apa* 'oče', *bači(k)* 'stric'), oblačila (*čížma* 'škornji', *nadrágy* 'hlače'), poljedelstvo in živinoreja (*homok* 'pesek', *kanas/kondaš* 'svinjski pastir', *marha* 'govedo'). Madžarizmi se pojavljajo tudi v pravni terminologiji in državni upravi, npr. *bírság* 'globa, denarna kazen', *fiskáliš* 'odvetnik', *vármed'(a)* 'županija'. Madžarske izposojenke so prav tako izpričane v vojaški (npr. *čata* 'bitka', *husár* 'huzar', *šereg/šarag* 'vojska, armada') in drugih terminologijah, manj pa jih je v cerkveni,

družbeni, finančni in prometni terminologiji ter pri poimenovanju naravnih pojavov.

Slovaški jezikovni prostor ni bil pod enakim vplivom madžarskega jezika, zato so bistvene razlike tudi v številu madžarizmov po raznih območjih, regijah. Največ jih je na vzhodu, tj. v vzhodni slovaščini, vendar je veliko madžarskih izposojenk tudi v južnih govorih srednje Slovaške, najmanj pa v zahodni slovaščini. Treba je poudariti, da gre večinoma za zastarele besede, ki so žive le še v narečjih. Iz tega sledi, da je v sodobni knjižni slovaščini zelo malo madžarizmov in lahko o močnem madžarskem jezikovnem vplivu govorimo izključno v zgodovinskem smislu.

Naslednje poglavje se posveča prilagajanju madžarskih izposojenk slovaškemu jeziku. Poglavje se deli na manjša podpoglavja, v katerih je zelo podrobno predstavljeno morfonološko prilagajanje madžarskih izposojenk slovaščini. Najprej sledijo ugotovitve o fonološkem prilagajanju, ki so prikazane po samoglasnikih in soglasnikih. Največ izzivov in težav je povzročilo prilagajanje tistih fonemov, ki jih v slovaškem fonološkem sistemu ni – madžarski kratki in dolgi samoglasniki *ö, ő, ü, ű, é, í, ó, ú* in labialni *a*. Pri soglasnikih je bilo manj težav, saj imajo madžarski soglasniki svoje ustreznike v slovaškem soglasniškem sistemu. Pomembno je tudi, da madžarizmi pogosto odražajo tudi značilnosti določenega slovaškega narečja, po katerih se razlikujejo tri glavna narečja (vzhodno, srednje in zahodno).

Poleg prilagoditve fonemov so predstavljene tudi druge značilnosti, ki so potrjene v madžarskih izposojenkah v

slovaščini in sodijo med glasoslovne spremembe, npr. asimilacija, disimilacija, protetični soglasniki in premet samoglasnikov ali soglasnikov.

Naslednje poglavje Gregorjeve knjige prinaša morfološko prilagajanje madžarizmov in besedotvorne ter semantične pojave. Predstavljene so vse pomembnejše morfološke spremembe, ki so nastale ob prilagajanju madžarizmov tipološko drugačnemu jeziku. Madžarski jezik je aglutinacijski, slovaški pa pregiben, kar povzroča precej izzivov, saj je treba premostiti bistvene morfološke razlike. Pri prilagajanju samostalnikov je vprašanje, h kateremu spolu bodo spadali, saj kategorije spola v madžarščini sploh ni. Nekoliko moteče je, da morfološko prilagajanje ni predstavljeno po besednih vrstah, temveč po avtorjevem izboru, kar nekoliko oteži preglednost. Kljub temu gre za podroben pregled morfoloških sprememb. Zelo dragocene so ugotovitve o madžarskih priponah -š, -áš, -aš, -oš, ki so se v slovaščini uveljavile kot samostojne pripone in postale besedotvorno precej produktivne prav s pomočjo madžarizmov.

Zanimivi so tudi rezultati madžarskega jezikovnega vpliva, ki zadevajo skladnjo oziroma besedni red. Tudi v slovaščini so bili razširjeni glagolski kalki, pri katerih je v vlogi predpone prislov, ki nadomešča madžarsko glagolsko predpono. Najpogostejši prislovi, ki se pojavijo kot predpone, so bili *ta*, *preč*, *dolu/dole*, *vedno* (*vjedno*), *von/ven*, *hore*, npr. *dolu položiti* 'položiti', *hore dat/hordat* 'ovaditi, tožiti', *preč darovat* 'podariti', *tajti* 'oditi', *ven davat* 'izdati'. V bistvu lahko zrcalijo tudi nemški vpliv, saj je ta tip glagolov zelo značilen tudi

za nemščino, ne le za madžarščino. Velja opozoriti na dejstvo, da so takšni glagolski kalki potrjeni v vseh slovenskih jezikih, ki so (bili) v neposrednem stiku z madžarščino, tako v knjižni hrvaški kajkavščini, knjižni prekmurščini in tudi v knjižni gradiščanski hrvaščini. Glede besednega reda so zanimivi primeri, v katerih je besedni red madžarski in ne slovaški, npr. *Berčini generál, cisár pán, Čáky pán, Matúš Dyak, Troga město*, v *Žilinie miestie*. Poleg skladenjskih pojavov so omenjene tudi nekatere besedotvorne in semantične značilnosti, vezane predvsem na kalke, stalne besedne zveze in frazeme, ki so nastali po madžarskem vzoru. Nekaj kalkov in besednih zvez: madž. *cethal* 'kit' – slš. *cetriba*, madž. *disznósajt* 'tlačenka' – slš. *svinský syr*, madž. *vértes, vasas* 'kirasir' – slš. *železnik*, madž. *eső után köpönyeg* 'po toči zvoniti' – slš. *netreba kepeňa predoslému dažďu*, madž. *káromkodik mint a (egy) kocsis* 'preklinjati kot furman, kleti/preklinjati kot Turek' – slš. *hreši ako/ani/jak kočiš*.

Najobsežnejši del Gregorjeve monografije je slovarski, ki je v bistvu zgodovinsko-etimološki slovar madžarizmov na skoraj 800 straneh. Slovarski sestavki se delijo na dva glavna dela. V prvem so zgodovinski podatki in zgledi posameznih besed. V njem so navedene tudi tvorjenke, ki jih navaja kratica **Szárm**. Na primer v slovarskem sestavku *beťar* 'razbojnik, cestni ropar' so navedene tvorjenke *beťarsky*, *beťarstvo*, *beťarčina*, *beťariti*, *beťarčiti*, *beťarovat*, *zbeťariti* *sa*, *zbeťarčiti* *sa*, *zbeťarčiti*. Tudi pri tvorjenkah so predstavljeni zgodovinski podatki in zgledi. V drugem delu slovarskega sestavka najdemo etimološko razlago

madžarizmov, navedeni pa so tudi podobni ali celo isti madžarizmi, ki so potrjeni v drugih slovanskih jezikih. Omeniti je treba, da avtor navaja tudi madžarizme v prekmurščini, in sicer po prekmursko-madžarskem slovarju Janoša Flisarja, zaradi česar so slovarski sestavki zelo bogati, vsebujejo veliko dragocenih informacij in podatkov. Na čelu vsakega sestavka stoji iztočnica, ki je poknjžena. Samostalniki so navedeni v imenovalniku ednine, npr. *álomáš* 'železniška postaja', *čakla* 'kavelj', *kočiš* 'kočijaž', *oblok* 'okno', *vašmačka* 'sidro'. Izjeme so množinski samostalniki, ki nimajo ednine, npr. *bajúzy* 'brki', *kárti* 'karte', *kurty* 'pramen', *šalangy* 'resica'. Glagoli so navedeni v nedoločniku, npr. *ilatoval* 'tikati se, zadevati', *kóborloval* '1. 'izropati, oropati', 2. 'potepati se, bloditi', *mentoval* 'reševati', *rendeloval* 'ukazati, naročiti', *súrit*, *súrat* 'sa 'priganjati, pospešiti'. Pridevniki so vedno navedeni v imenovalniku ednine moškega spola, npr. *denglavý*, *denglivý* 'šibek, slab', *hunčutky* 'nagajiv, navihan', *chýrečný* 'znan, slaven', *lomhavý* 'lenoben, len'. Iztočnicam sledi nemška, redkeje madžarska pomenska ustreznica. Zanimivo je, da niso dodane slovaške ustreznice, kar bi omogočilo lažjo rabo slovarja tudi za slovaške bralce. Podiztočnice, tj. tvorjenke, so navedene enako kot iztočnice, torej so samostalniki v imenovalniku ednine, glagoli v nedoločniku in pridevniki v imenovalniku ednine moškega spola. V slovarju so obravnavana tudi lastna imena, ki so večinoma osebna, npr. *Bandi*, *Đuri*, *Erža*, *Lorinc/Lerinc*, *Mihal'*/*Mihál'*, *Oršola/Oršo'a*.

Med madžarskimi izposojenkami je največ samostalnikov, manj glagolov

in še manj pridevnikov. Druge besedne vrste so še redkejše. To lepo potrди tudi slovar, saj so med iztočnicami samostalniki daleč najpogostnejši. Podiztočnice, tvorjenke, pa potrđijo, da so bili glagoli in pridevniki najpogostejše tvorjeni iz samostalnikov. Zgledi v slovarskih sestavkih pričajo o tem, da so viri madžarskih izposojenk zelo raznoliki, saj so med njimi rokopisi, slovarji, listine, inventarne knjige in tudi leposlovna dela. V korpus virov so vključeni tudi slovaški govori na Madžarskem oziroma tisti slovarji, monografije, jezikovni atlasi, ki so nastali o posameznih slovaških govorih na Madžarskem. S tem se je precej povečalo število madžarizmov, saj jih je več v slovaških govorih na Madžarskem, ki so v vsakodnevem, neposrednem stiku z madžarščino. Sodeč po Gregorjevem slovarju je madžarizmov v slovaškem jeziku okrog 2000. Pri tem je treba poudariti, da gre večinoma za zastarele ali narečne besede, ki so bile žive v preteklosti ali so znane na določenem območju slovaškega jezikovnega prostora.

Avtor sledi tradiciji madžarske slavistike, ki jo zaznamujejo slavisti János Melich, István Knieszsa in László Hadrovics, ki so se prav tako ukvarjali z raziskovanjem madžarskih izposojenk v slovanskih jezikih in slovanskih izposojenk v madžarščini. Za madžarsko oz. budimpeško slavistično šolo je bilo značilno zanimanje za zgodovinsko jezikoslovje in etimologijo ter ukvarjanje s temami, ki zadevajo tisočletno sobivanje in sožitje Madžarov in sosednjih Slovanov. Vse to se dobro odraža tudi v Gregorjevi monografiji, ki je dober primer obravnave madžarizmov v sosednjem

slovenskem jeziku, s katerim so bili v preteklosti stiki vsakodnevni.

Előd Dudás,

Univerza Loránd Eötvös v Budimpešti,
dudas.elod@btk.elte.hu

Jožica ČEH STEGER, 2024:
Razgledi po slovenski moderni: nacionalni, večkulturni in medkulturni koncepti, kratka proza in poezija. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba. 312 str.

Znanstvena monografija *Razgledi po slovenski moderni* predstavlja izjemen in dragocen prispevek k razvoju slovenske literarne vede. Z jasno metodološko zastavitvijo in terminološko doslednostjo odpira nova raziskovalna obzorja, ki segajo od historične kontekstualizacije do sodobnih literarnoteoretskih pristopov. Monografija je strukturirana v tri tematske sklope: 1) Literarni koncepti, podobe tujega in lastnega ter kulturno posredništvo; 2) Kratka proza, literarno-likovna medmedialnost in konstrukti žensko-sti; 3) V spektru poezije.

Uvodni razdelek (str. 7–16) subtilno, a izrazito premišljeno uvaja v razgibano in večdimenzionalno pokrajino literarnovednega raziskovanja slovenske moderne. Avtorica uvoda s pretanjnim občutkom za teoretsko kompleksnost in estetsko artikulacijo nakaže ključne tematske sklope, ki povezujejo

razprave v nadaljevanju. S tem ne le pritegne bralčevo pozornost, temveč ga usmeri k razumevanju moderne kot prostora večglasja, estetskih prelomov in kulturnih presečišč.

Posebej izpostavljen je pomen večkulturnega in večjezičnega ozadja slovenske književnosti, ki se vse od srednjega veka ni oblikovala le v slovenščini, temveč tudi v nemščini, latinščini, italijanščini in drugih jezikih. V tem okviru je poudarjeno tudi kulturno-politično ozadje slovenskega nacionalnega programa, ki ga je v 19. stoletju zastavil Fran Levstik s *Popotovanjem iz Litije do Čateža* (1858), a ni v celoti zajel razpršenosti in raznolikosti večkulturne stvarnosti. Ključen prispevek k razumevanju dvojezičnosti in literarne interakcije med jeziki ponuja Miran Hladnik s temeljno monografijo *Slovenski zgodovinski roman* (2009) in študijo *Vključevanje drugega in drugačnega v slovensko literarno zgodovino* (2016).

Teoretski okvir večkulturnosti in interkulturnih dinamik osvetljujejo pomembna dela Michaela Hofmanna, *Interkulturelle Literaturwissenschaft* (2006), Bernharda Waldenfelsa, *Topographie des Fremden* (2013), Ortfrieda Schäffterja, *Modi des Fremderlebens* (1991), in Claudia Magrisa, *Habsburški mit v moderni avstrijski književnosti* (2001). Ti avtorji analitično razpirajo asimetrične modele kulturnega sobivanja in izpostavljajo kompleksne mehanizme vključevanja ter izključevanja v habsburškem in posthabsburškem kontekstu.

Jožica Čeh Steger s poglobljenim poznavanjem slovenske literarne moderne vključuje tako uveljavljene kot tudi dolga desetletja prezrte avtorje in